

KÖZÉPSZINT • SZÓBELI

Csuszó Sándor • Kozma Géza • Lovrity Andrea

Érettségire készülök

FELKÉSZÍTŐKÖNYV
forrásokkal, feleletmintákkal

TÖRTÉNELEM
83 kidolgozott szóbeli tétel

A középszintű vizsga az érettségien

Kedves Diákok!

A középszintű történelemérettségire való fölkészülést kezdjük néhány fontos ismerettel és hasznos tanáccsal!

A történelemérettségi vizsga részei

Írásbeli és szóbeli részből áll. Az írásbelin 100 pont, a szóbelin további 50 pont szerezhető.

Az érettségien használható segédeszközök

Az érettségi vizsgán a jogszabályi feltételeknek megfelelő atlaszok használhatók.

Az írásbeli vizsgán használható az iskola által biztosított helyesírási szótár is.

Az érettségi vizsgán megoldandó feladatok

Az **írásbeli** vizsgán a központilag összeállított **feladatlap** 12 rövid választ igénylő „teszt” feladatot és 4 kifejtendő „esszé” feladatot tartalmaz. A kifejtendő feladatok közül egy rövid és egy hosszú esszét kell választani.

A **szóbeli** vizsga témáit az iskolákban adják meg. A témaköröket és azok arányát a vizsgaszabályzat tartalmazza, ez alapján jelölnék ki a tanárok **20-22 témát**.

A témák kijelölésének szabályát az alábbi táblázat mutatja:

1849 előtti: 50% (minimum 10 téma)	1849 utáni: 50% (minimum 10 téma)
Egyetemes történelem: 40% (minimum 8 téma)	Magyar történelem: 60% (minimum 12 téma)

Az érettségi értékelése

Az **írásbeli** feladatokat a javító tanár a központi javítási útmutató alapján pontozza.

A tesztkérdésekre 50 pontot és a kifejtendő feladatokra is összesen 50 pontot lehet kapni. (A rövid esszé 17, a hosszú esszé 33 pont.)

A **szóbeli** feleletet a vizsgáztató szaktanár pontozza a saját értékelőlapja alapján. A szóbelin 50 pont érhető el.

Az esszéfeladatok és a szóbeli felelet értékelési szempontjai nagyon hasonlóak. Mindkét feladat esetén maximálják a részpontszámokat, így a vizsgázó akkor sem kaphat több pontot, ha egy feladatrészben jobban teljesített az elvárható szintnél. Ha viszont valamelyik forrással nem foglalkozik, vagy valamilyen fontos tényt és összefüggést nem említ, a kimaradt válaszelem pontjai biztosan hiányozni fognak az összesítésnél.

A szóbeli feladatok értékelési szempontjait a következő táblázat foglalja össze:

Szempontok	Követelmények
Feladatmegértés	Attól függően adható pont, hogy a források használata és a tényezők feltárása értékelhető-e.
Tájékozódás térben és időben	Akkor adható pont, ha a térbeli és időbeli vonatkozások megjelennek a szövegben.
Kommunikáció	A pontok egy része a kulcsfogalmak és a konkrét történelmi fogalmak szakszerű használatáért adható. A pontok másik része a szöveg minőségét tükrözi: logikusan felépített, szabatos mondatokból álló, árnyalt, több szempontú megállapításokat tartalmazó, folyamatosan elmondott, megfelelő terjedelmű és arányos szövegre adható maximális pont.
Ismeretszerzés, a források használata	Minden megadott forrás használatáért maximum 3 pont adható. A pontozás két részből tevődik össze: 1 pont a forrásból származó ismeret rögzítésé ért jár, 1 vagy 2 pont a hozzákapcsolt lényegi megállapítás minősége alapján.
Eseményeket alakító tényezők feltárása, kritikai és problémaközpontú gondolkodás	Minden lehetséges válaszelemért maximum 3 pont adható. A pontozás két részből tevődik össze: 1 pont valamely tény vagy ismeret rögzítésé ért jár, 1 vagy 2 pont adható a hozzákapcsolt lényegi megállapítás minősége alapján.
A tény és a megállapítás nem lehet azonos a forrásból származó ismerettel, azaz egy közlés csak egyszer értékelhető.	

Az érettségi **érdemjegyét** az írásbeli (100) és a szóbeli (50) összesített pontszámai alapján számítják ki. A középszintű érettségien az összpontszám 25%-ától elégséges, 40%-ától közepes, 60%-ától jó, 80%-ától pedig jeles az eredmény.

A történelemérettségi **százalékos eredménye** beleszámítandó a **felvételi pontokba**.

A szóbeli feleletről

A szóbeli vizsgára az iskolában megadott témakörök alapján készülhetnek fel.

A feladatlapon – amit a vizsgán húznak – a szabályok szerint egy **feladatot**, a hozzá tartozó **szempontokat** és 3-6 **forrást** látnak majd.

A feladat lehet valamely korszak átfogó bemutatása vagy egy részprobléma elemzése. Erre nincs általános szabály, inkább csak a helyi szokások szabják meg, hogyan fogalmazzák meg a kérdést.

A tétel kihúzása után **30 perc felkészülési** idejük van. Ezalatt vázlatot készíthetnek, amit a felelet során használhatnak. Ez azonban nem jelentheti a leírt szöveg felolvasását.

A megadott témáról legfeljebb **15 percig** beszélhetnek, de lehet, hogy rövidebb idő is elég a téma alapos kifejtésére.

Fontos, hogy azt az elemet, szempontot emeljék ki, amit a feladat megad. Válaszoljanak a lehető legpontosabban, de ne vesszenek el a részletekben!

A tétel kifejtése során két-három **időbeli** és **térbeli** adatot mindenképpen meg kell említeni, hogy megkaphassák az ezekért járó **6 pontot**. Ez akkor is így van, ha ezek az adatok magától értetődőnek tűnnek, mert például szerepelnek a tétel címében.

A **források** értő használatáért **12 pont**, az eseményeket alakító **tényezők** elemző bemutatásáért **18 pont** jár. Az elmondott szövegnek körülbelül **10 állítást** és azok kifejtését, magyarázatát kell tartalmaznia. Így az 50-ből megszerezhetnek 30 pontot

A szóbeli vizsgán előadott felelet szakszöveg, tehát elvárás a **szakkifejezések** pontos használata. A felelet értékét befolyásolja a **szöveg minősége** is. A szövegnek meg kell felelnie a retorikai szabályoknak: **bevezetést, kifejtést és lezárást** kell tartalmaznia megfelelő arányban.

Az is lényeges, hogy a felépítéshez válasszanak valamilyen rendezőelvet:

- az eseményközpontú témánál jó választás lehet az **időrend**;
- az elemző szövegeket inkább **problémák** szerint haladva építsék föl;
- a társadalmi témánál a szöveg elrendezésének a **hierarchia** lehet az alapja;
- gazdasági, politikai folyamatok bemutatásánál érdemes **előzmény-következmény, ok-okozat** összefüggése szerint elrendezni a tartalmat;
- értékelésnél jó megoldás a **szembeállítás**.

A kommunikációra összesen **10 pontot** lehet kapni.

Ne felejtsek el, hogy önállóan kell beszélniük! A vizsgáztató csak akkor szólhat bele a feleletbe, ha a vizsgázó eltér a témától.

A szóbeli felelet pontozása az érettségien

Az értékelés az egyes tételekhez tartozó útmutatók alapján történik.

Az alábbi táblázat nem hivatalos értékelési útmutató, ilyen ugyanis a középszintű vizsgán nincs. A szóbeli tételek értékelési útmutatóit a vizsgabizottságot működtető intézmény készíti el. A szempontok pontozásának belső arányairól a tanárok, illetve az intézmények maguk döntenek. Az egyes szempontokra adható pontszámtól azonban nem lehet eltérni.

Feladatmegértés (Részpontszám: 4 pont)		
Ha a feladatmegértés pontszáma 0, akkor a feladat összpontszáma is csak 0 lehet.		
4 pont		ha az eseményeket alakító tényezők feltárása E és az ismeretszerzés, források használata F feladatelemnél a pontoknak több mint a felét megszerezte.
3 pont		ha az eseményeket alakító tényezők feltárása E és az ismeretszerzés, források használata F feladatelemnél a pontoknak legalább a felét megszerezte.
2 pont		ha legalább 1–1 pontot kapott az E és F szempontokra.
1 pont		ha legalább 1 pontot kapott az E vagy F szempontok valamelyikére.
0 pont		ha nem szerzett pontot.
Tájékozódás időben és térben (Részpontszám: 6 pont)		
Külön pontozzák az időbeli és a térbeli elemeket. (T₁ , T₂)		
Az útmutatóban felsorolt példák közül a megadott vagy más helyes megoldás is pontot ér.		
Kronológiai adatokra T₁ adható	3 pont	ha a megadott számú helyes elem szerepel a feleletben.
	2 pont	ha a megadottnál kevesebb, de egynél több helyes elem szerepel.
	1 pont	ha a megadott elemek közül legalább egy szerepel.
	0 pont	ha nincs helyes időbeli elem
Topográfiai adatokra T₂ adható	3 pont	ha a megadott számú helyes elem szerepel a feleletben.
	2 pont	ha a megadottnál kevesebb, de egynél több helyes elem szerepel.
	1 pont	ha a megadott elemek közül legalább egy szerepel.
	0 pont	ha nincs helyes térbeli elem

Kommunikáció, a szaknyelv alkalmazása (Részpontoszám: 10 pont) Külön pontozzák az ún. általános és a konkrét történelmi fogalmakat és a nyelvi minőséget.		
Az általános fogalmakra (K1) adható	2 pont	ha legalább három szakszerűen használt fogalom van a feleletben.
	1 pont	ha egy vagy két fogalom van.
	0 pont	ha nincs egy fogalom sem.
A konkrét fogalmakra (K2) adható	2 pont	ha legalább három szakszerűen használt konkrét fogalom van a feleletben.
	1 pont	ha egy vagy két szakszerűen használt konkrét fogalom van a feleletben.
	0 pont	ha nincs egy szakszerűen használt általános fogalom sem.
A szövegalkotás minősége (K3)	2 pont	ha egész mondatokban, folyamatosan fejti ki gondolatait.
	1 pont	ha mondatai nem folyamatosak vagy előadása lassú, akadozó, rövid.
	0 pont	ha, nincsenek összefüggő mondatai, vagy a felelete túl rövid.
A szöveg stilisztikai sajátosságai (K4)	2 pont	ha megállapításai árnyaltak, több szempontúak, szabatosak.
	1 pont	ha kevésbé tudja árnyalni mondanivalóját, pontatlan, vagy nem érzékelteti az összefüggéseket.
	0 pont	ha nem tudja árnyalni mondanivalóját, bizonytalan a szavak jelentésében.
A szöveg felépítése (K5)	2 pont	ha felelete koherens, szerkesztett szöveg, a felépítése logikus, arányosan igazodik a témához.
	1 pont	ha a szöveg egységei megvannak, de a szöveg aránytalan, felépítése bizonytalan, terjengős.
	0 pont	ha valamelyik szövegegység hiányzik, ugrál a logikai-tartalmi egységek között, szövege széteső.
Ismeretszerzés, a források használata (Részpontoszám: 12 pont) Minden forrást használni kell (F). A válaszok két részből állnak: egy tény rögzítése után tenni kell egy hozzákapcsolódó megállapítást. A példák közül elég egy a maximális pontszámhoz.		
3 pont	ha helyesen rögzít egy tényt, és egy hozzákapcsolódó helyes megállapítást tesz.	
2 pont	ha nem rögzít tényt, de helyes megállapítást tesz, vagy ha helyesen rögzít egy tényt, de a megállapítás sematikus, nem lényegre törő, pontatlan.	
1 pont	ha helyesen rögzít egy tényt, de nem tesz megállapítást, vagy ha nem rögzít tényt, és a megállapítás sematikus, nem lényegre törő, pontatlan.	
0 pont	ha nem rögzít helyesen tényt, és helyes megállapítást sem tesz.	
Eseményeket alakító tényezők feltárása, kritikai és problémaközpontú gondolkodás (Részpontoszám: 18 pont) Hat tartalmi válaszelem szükséges (E). Ezek két részből állnak: egy tény rögzítése után tenni kell egy ahhoz kapcsolódó megállapítást. A „pl.” azt jelzi, hogy a felsoroltak bármelyike, illetve más helyes válasz is elfogadható. A példák közül elég egy a maximális pontszámhoz.		
3 pont	ha helyesen rögzít egy tényt, és hozzákapcsolódó helyes megállapítást tesz.	
2 pont	ha nem rögzít helyesen tényt, de helyes megállapítást tesz, vagy ha helyesen rögzít egy tényt, de a megállapítás sematikus, nem lényegre törő, pontatlan.	
1 pont	ha helyesen rögzít egy tényt, de nem tesz megállapítást, vagy ha nem rögzít tényt, és a megállapítás sematikus, nem lényegre törő, pontatlan.	
0 pont	ha nem rögzít helyesen tényt, és helyes megállapítást sem tesz.	

Ugyanaz a válasz nem fogadható el a két külön tartalmi elem, **F** és **E** pontozásakor!

Az ókor és kultúrája

Fogalmak

régészet, Homo sapiens, őskőkor, újkőkor, zsákmanólyó életmód, mágia

bronzkor, vaskor, nemzetiség, városállam, öntözéses földművelés, despotizmus, buddhizmus, brahmanizmus

polis, arisztokrácia, démosz, türannisz, népgyűlés, esküdtbíróóság, sztratégosz, cserépszavazás, demagógia, mitológia, filozófia, hellenizmus

patrícius, plebejus, senatus, consul, dictator, néptribunus, rabszolga, provincia, triumvirátus, principatus, dominatus, limes, barbár, népvándorlás, diaszpóra, apostol, Biblia, egyház, püspök, zsinat

Személyek

Kheopsz, Hammurapi, Salamon, I. Dareiosz, Mózes, Buddha, Konfuciusz

Szolón, Kleiszthenész, Periklész, Hérodotosz, Thuküdidész, Platón, Arisztotelész, Pheidiasz, Nagy Sándor, a legfontosabb görög istenek

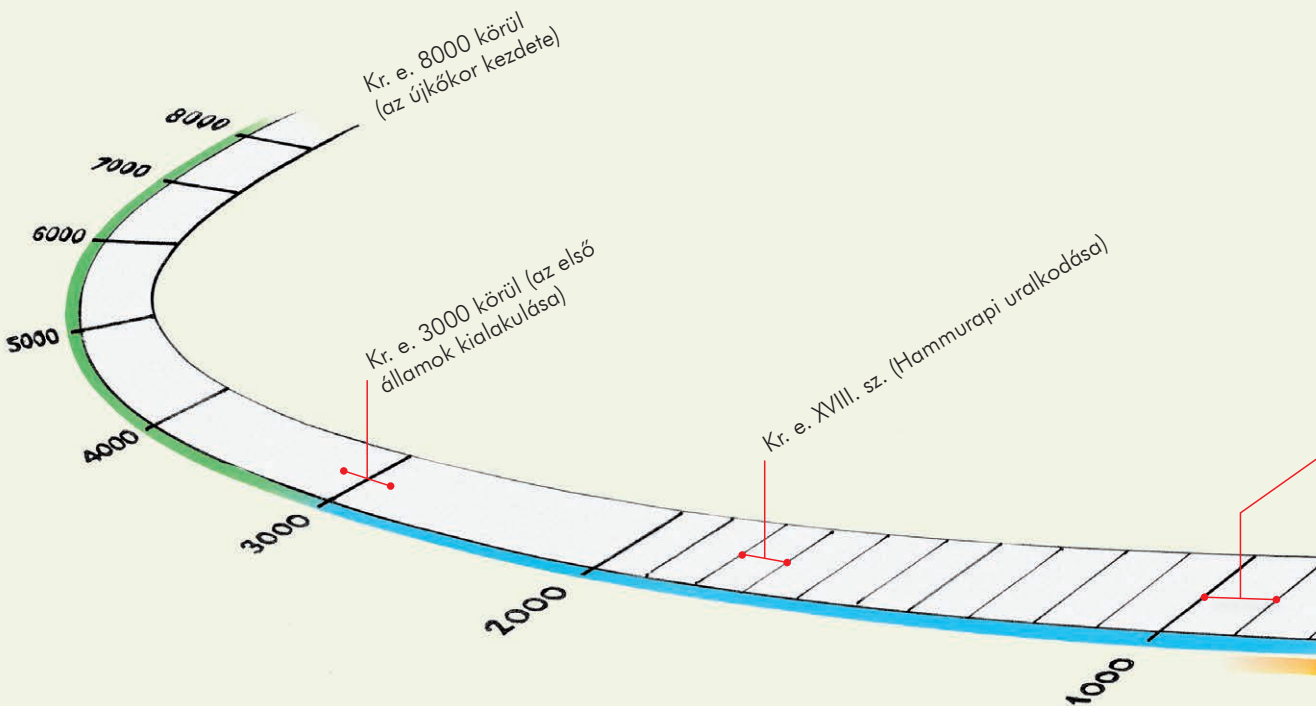
Hannibal, Gracchus testvérek, Marius, Sulla, Caesar, Antonius, Augustus, Constantinus, Attila, Názáreti Jézus, Péter apostol, Pál apostol

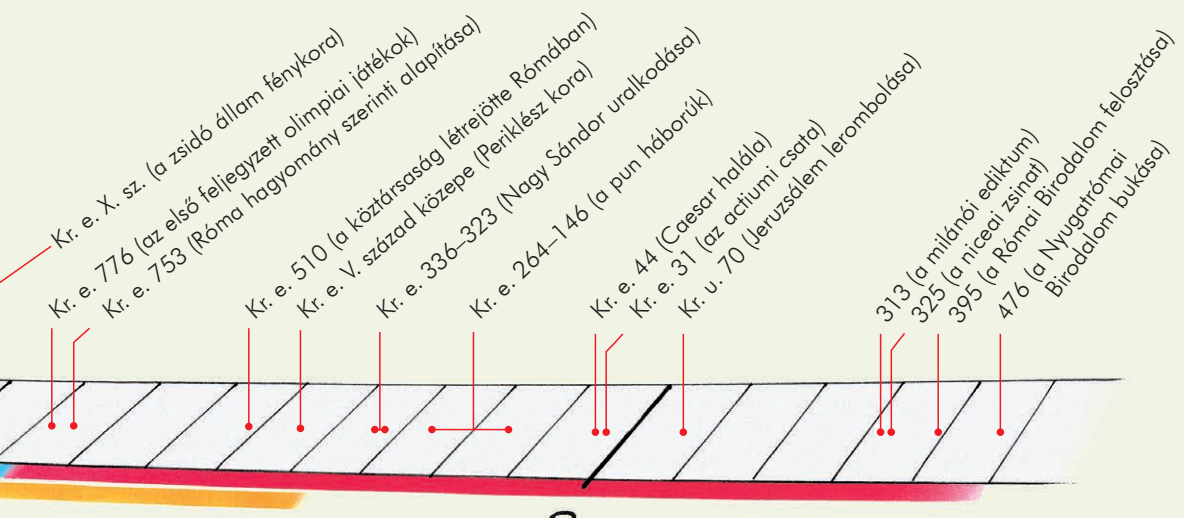
Topográfia

„termékeny félhold”, Mezopotámia, Egyiptom, Palesztina, Perzsia, India, Kína, Babilon, Jeruzsálem,

Athén, Spárta, Olümpia, Peloponnészosz, Makedónia, Alexandria

Róma, Karthágó, Actium, Konstantinápoly, Pannónia, Aquincum, Sopianae, Savaria

Feladat

Mutassa be a görög és a római építészet és művészet sajátosságait! Emeljen ki néhány ismert alkotást!

Válaszában térjen ki a következő szempontokra!

- 1 Görög és római építészet, az épületek sajátosságai
- 2 A görög és a római művészet jellemzői
- 3 Róma kulturális hatása

F1 Egy dóris stílusú görög templom rekonstrukciós rajza

F2 A római Pantheon (Kr. e. 27). A fény a félgömb alakú kupola kerek nyílásán jut be az épületbe

F3 Klasszikus stílusú bronzszobor; Zeusz vagy Poszeidón ábrázolása

F4 Portrék

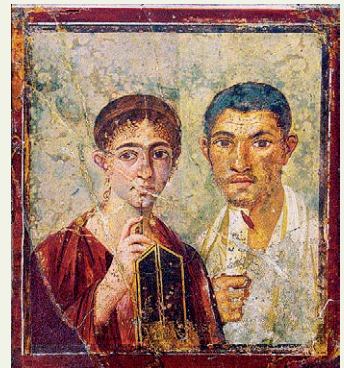
Római előkelő

Pompeius

Caesar

Egy házaspár portréja Pompeiből

Az antikvitás kiemelkedő kulturális emlékei (I.)

Az **európai kultúra** egyik megalapozója az ókori **görög-római civilizáció** volt. A görög kultúra számos elemét átvették a rómaiak. A római építészet a kora középkori bizánci, arab építészetben és a román stílusban élt tovább. A reneszánsz, a barokk, a klasszicizmus és a romantika is merített ihletet az **antik** művészetből, de elemei, témái máig fölbukkannak.

1 A görög **építészet** reprezentatív alkotása volt a **templom**. **Lépcsőzetesen emelkedő alapzat**, **háromszög alakú, domborművel díszített oromzat (tümpanon), domborműszalag (fríz) és a cellát körülvevő oszlopsor jellemzi.** ✓ Az oszloppformák közül a legkorábbi a **zömök, lábazat nélküli dór oszlop** volt. Később alakult ki és terjedt el a **kis-ázsiai poliszokból a karcsúbb, lábazaton álló, csigavonallal díszített ión oszlop**. A **korinthoszi oszlopot** főleg a **hellenizmus** korában alkalmazták. ✓✓

Róma építészetében az **etruszk**, majd a **Kr. e. 3. századtól a hellenisztikus** hatás érvényesült, ✓ ezt a köztársaságkori épületek tümpanonos oromfala, **dór vagy ión oszloprendje** bizonyítja. De a **Kr. u. 1. századra** már felépültek a római civilizációra jellemző vízvezetékek, hidak, amfiteátrumok és cirkuszok. ✓✓ A római építészet legfontosabb újítása a **boltív** volt, amellyel nagyobb távolságot lehetett áthidalni. ✓ Az egymás után elhelyezett boltívek alkották a **dongaboltozatot**, a boltív elforgatásával jött létre a **kupola**. ✓✓

A római **Pantheon** magán viseli a római építészet **legfőbb jellegzetességeit**. Az **előcsarnok gerendáit korinthoszi oszlopok tartják, oromfala timpanon**. A **templomot félgömb kupola fedi, amelynek tetőnyílásán áramlik be a fény**. A **tágas belső teret boltíves és szögletes falfülkék veszik körül**. ✓ Az épület eredetileg a római istenek közös temploma volt, a középkorban keresztény templommá szentelték. Több híres olasz művész nyughelye, itt van pl. **Raffaello sírja**. ✓✓

2 A görög **szobrászatban** a **Kr. e. 5. századra** alakult ki a **klasszikus stílus**. ✓ A művészek az örök szépséget jelenítették meg, a szobrok, domborművek **nyugalmat és harmóniát sugároztak**, ahogyan a klasszikus kor legjelentősebb alkotójának, **Pheidiasznak** az **athéni Akropoliszon** feltárt művei is mutatják. ✓✓

A görögök legnagyobb teljesítménye az **emberábrázolás** volt. ✓ Emberként jelenítették meg az isteneket, például az olümpiai Zeust, az akropoliszi Athénét, a méloszi Aphroditét, de a **Kr. e. 7. századtól** megörökítettek embereket is: először a kultikus versenyek győzteseit. A sportolószobor egyik leghíresebb példája Mürón **Diszkoszvetője**. ✓✓ A Zeust vagy Poszeidónt ábrázoló bronzszobor is **klasszikus stílusú**. ✓ A **figura mozdulatlansága pillanatnyinak tűnik**,

európai kultúra
görög-római civilizáció

antik

építészet
alapzat, dombormű cella

dór oszlop
ión oszlop
korinthoszi oszlop

F1

T2

Róma
hellenisztikus

T1

Kr. u. 1. század

E1

boltív

E2

boltozat, kupola

F2

T1

Kr. e. 5. század
szobrászat
klasszikus stílus

T2

Athén, Akropolisz

E3

Pheidiasz
emberábrázolás

E4

Diszkoszvető

így a következő mozdulat energiáját is magába sűríti. A test arányai valóságosak, emberléptékűek, az alak mégis idealizált: isteni szépség, erő és nyugalom jellemzi. ✓✓

A római szobrászat eredete is a vallásban kereshető. A rómaiak azonban nem az isteneket, hanem az őseket ábrázolták. Bár sokat tanultak az etruszkoktól, és gyakran **másolták** a klasszikus görög műveket, náluk a realisztikus **portrészobrászat** vált jellemzővé. ✓ Az alkotók **valóságűsége**re törekedtek, és a vonások megörökítése mellett céljuk volt a **jellemábrázolás** is. Pompeius portréja egy élvezetekben szívesen elmerülő embert mutat. Caesar okos és elszánt, de nem kegyetlen az ábrázolás szerint. ✓✓

A görög **festészet** jellegzetes emlékei a vázaképek, ✓ amelyek mitológiai vagy hétköznapi eseményeket ábrázoltak. A Kr. e. 7. században a **feketealakos**, a Kr. e. 6. századtól a **vörösalakos váza** terjedt el. A vázák festett díszítése Itáliában is megjelent. ✓✓ Görög mintákat követhetett a római falfestészet, amelynek számos emléke maradt fenn. És itt teljesedett ki a festmény egy sajátos változata, a színes kövekből kirakott **mozaik**. ✓ A keleti eredetű mozaikművészet az egész birodalomban elterjedt. Számos emlékét tárták fel a **romanizált** provinciákban, például az egykori **Pannónia** területén is. Középkületek, templomok, fürdők, lakóházak padlóját díszítették így. Az egyik leghíresebb a Nagy Sándor isszoszi csatáját ábrázoló mozaikkép. ✓✓

3 Az európai kultúra számos eleme római eredetű. ✓ Róma ugyanis nemcsak összegezte és saját képére formálta a görög és keleti civilizációk elemeit, hanem közvetítette is az utána következő kultúrák felé. A legtöbb európai nép a **latin ábécé** alapján alakította ki a sajátját. A **latin** nyelv túlélte a Római Birodalmat: a középkorban az **egyház**, a **jog és a tudomány** nyelve volt – az orvostudomány és a rendszertan máig használja. Az európai irodalmaknak közös előzménye a római irodalom. ✓✓

F3

másolat
portrészobrászat
valóságűség
jellemábrázolás

F4

festészet

feketealakos és
vörösalakos váza

E5

mozaik
romanizáció

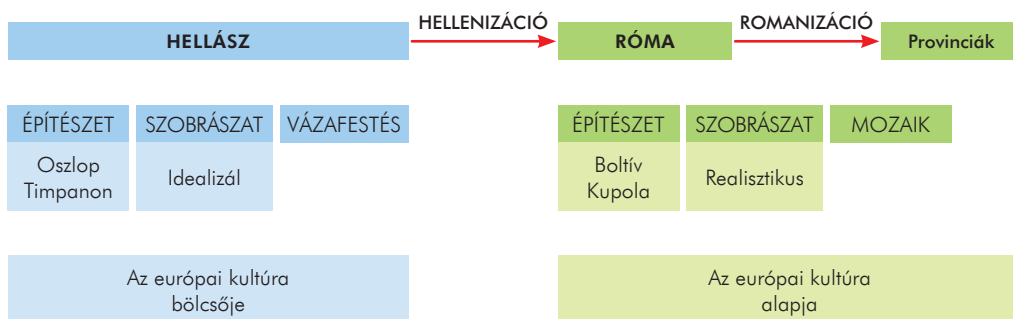
T2

Pannónia

E6

latin ábécé
latin nyelv, egyház
jog, tudomány

E6

Nyugat-Európa a kora középkorban

Feladat

A forrás és ismeretei segítségével mutassa be a mezőgazdasági technika változásait a középkorban!

Válaszában térjen ki a következő szempontokra!

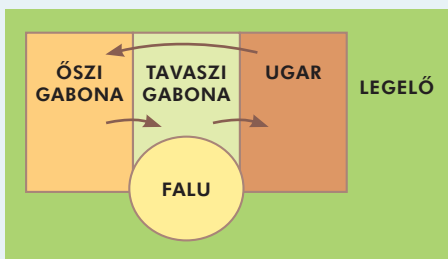
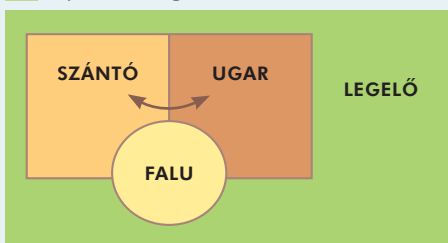
- 1 A kora középkori gazdaság Nyugat-Európában
- 2 Az uradalom jellemzői
- 3 A kora középkori mezőgazdasági technika
- 4 A 10–11. századi változások

F1 „Itt felsoroljuk mindazokat a szolgáltatásokat, amelyeket a parasztnak Hurstbourneben teljesíteniük kell. Először minden hideről [telek = 120 acre] 40 pennyt kell fizetniük az őszi napéjegyenlőség idején, és 6 mittan [18 hl] sört és 3 sester [korsó] búzát kenyérnek, és fel kell szántaniuk 3 acrért [21 hold] a saját idejükben, és bevetni azt saját gabonájukkal, és behozni azt a földesúr csűrjébe saját idejükben, és 3 font árpát adni mint bért, és fél acre rétet lekaszálni saját idejükben, és boglyába rakni azt és gondoskodni 4 szekérrakomány hasított fáról mint bérről, azt rászába rakni a saját idejükben, és gondoskodni 16 pole [80 méter] kerítésről mint bérről hasonlóképpen saját idejükben, és Húsvétkor adniuk kell 2 anyajuhot 2 báránnyal, [...] és nekik kell megmosniuk a juhokat és megnyírni őket a saját idejükben.” (Megállapodás a szolgáltatásokról, 1050 körül)

F2 A fogatolás nyakhámmal, illetve szügyhámmal

F3 Nyomásos gazdálkodás

F4 „Frigyes Isten kegyelméből a hamburgi egyház érseke, [...] Azt akarjuk, hogy mindenki számára legyen ismert ez a szerződés, amelyet mi a Rajnán inneni emberekkel [...] kötöttünk. Ezek az emberek felkeresték felségünket, igen erősen kérve a püspökségünk területén fekvő eddig műveletlen, mocsaras, az ország lakói számára haszontalan földek átengedését, hogy azt termívé tegyék. Egyezséget kötöttünk, [...] évenként 1 dénárt fizetnek nekünk. [...] a föld gyümölcsének tizedét nekünk adják.” (Az érsek, a terület ura telepeseket toboroz a mocsaras területek termősítésére)

A mezőgazdasági technika változásai a középkorban (I.)

1 Az **5. századi Nyugat-Európa** jelentős változáson ment keresztül a római korhoz képest. A **középkor** kezdetén a gazdaság súlypontja a városokról a falvakra helyeződött. ✓ Megszűnt az áruforgalom és a pénzgazdálkodás. A római árutermelő latifundiumok **önellátó uradalmakká** alakultak át. ✓✓

2 A hatalom és a földtulajdon összekapcsolódott. A megélhetést a föld birtoklása, illetve használata biztosította. A földművesek nem rendelkeztek földtulajdonnal, a föld használatáért **terményjáradék**-kal és **munkajáradékkal**, **robottal** tartoztak a birtokosnak. ✓ A terményjáradék általában a termés tizede volt. Ez az egyháznak fizetett **tized** mintájára alakult ki. A munkajáradék azt jelentette, hogy a parasztok kötelesek voltak megművelni a birtokos kezelésében levő **majorsági** földet, az allódiumot, illetve elvégezni más uradalmi munkákat: szállítást, építést stb. ✓✓ Az uradalom részeinek használatát is szabályozták: a **szántókat** a parasztok saját eszközeikkel művelték. ✓ Az **erdők**, **legelők** és **halászóvizek** a birtokos és a falu lakóinak **közös használatában** voltak. Közösen vették igénybe az uradalmi **kovács** és **malom** szolgáltatásait is. ✓✓

3 A földet kezdetben a kimerültségig használták, majd felhagytak a művelésével. Ez volt a **legelőváltó** gazdálkodás. A **8. századtól áttértek** a nagyobb létszámú népesség eltartását lehetővé tevő két-, illetve **háromnyomásos módszerre**. A szántóterületet fölosztották, felét, illetve egyharmadát bevetetlenül hagyták. Ez a pihentetett föld volt az **ugar**. A szántót és az ugart évente váltották. ✓ A háromnyomásos rendszer **Nyugat-Európában** alakult ki, amit az ottani csapadékosabb időjárás tett lehetővé. Előnye a nagyobb megművelt terület és a nagyobb hozamú őszi gabona termelése volt. ✓✓ A szerszám még az ősi idők óta alkalmazott faeke és sarló, az igavonó állat pedig az ökör volt.

4 A **10. század** végére lezárult a Nyugat-Európát érintő népvándorlás. A békésebb időszak együtt járt a népesség növekedésével, ami több élelmiszer termelését tette szükségessé. Eleinte a szántóterületet növelték: **erdőket irtottak**, **mocsarakat csapoltak le**, **legelőket szántottak fel**. ✓ Erre a feladatra **hospesek** (telepések) vállalkoztak, akik az újonnan létrehozott telkekhez kedvezményeket kaptak a birtokostól. A többévi adómentesség, a **jobbágytelek** használati jogának **örökíthetősége**, a **szabad költözés** joga a többi földművesnél kedvezőbb helyzetbe hozta a telepeseket. ✓✓ A népesség gyors növekedése miatt azonban a sűrűn lakott nyugat-európai területekről a jobbágyok tömegesen vándoroltak **Közép- és Kelet-Európába**. ✓

T1

5. század

T2

Nyugat-Európa
középkor

E1

önellátó uradalom

terményjáradék
munkajáradék
robot
tized

majorság

F1

szántó
erdő, legelő, víz
közös használat

E2

kovács, malom

legelőváltó
háromnyomásos
módszer
ugar

T2

Nyugat-Európa

F3

T1

10. század

hospes

örökíthető
jobbágytelek

F4

szabad költözés

T2

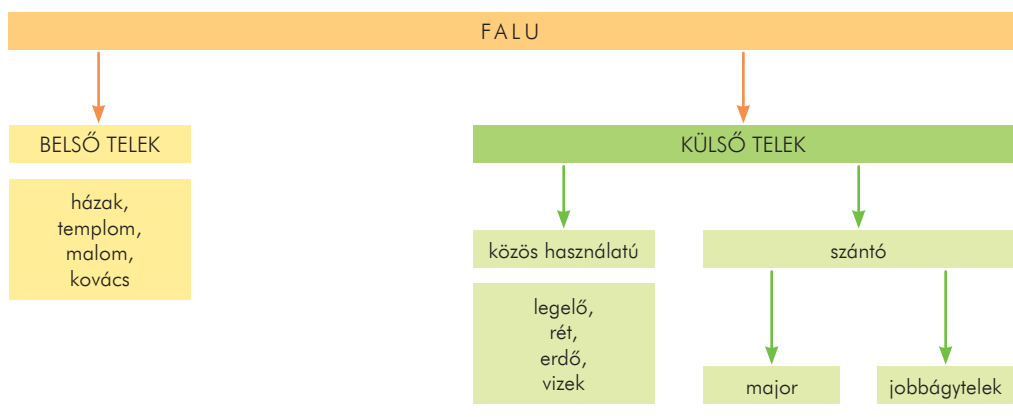
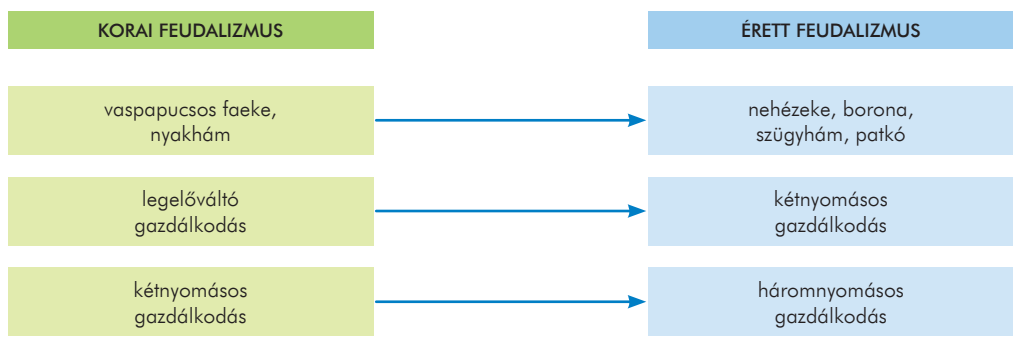
Közép- és Kelet-
Európa

Az elvándorlás megakadályozására Európa-szerte megkapták a szabad költözés és a földek örökíthetőségének jogát. Ezzel kialakult a **jogilag egységes jobbágyosság.✓✓**

A szántóterület növelése mellett a technikai fejlődés is jelentős hatást gyakorolt. A *vaspapucsos faekét a 10. század végére felváltotta a **nehézeke**, a nyakhámot a **szügyhám**.✓* A szügyhám biztosította a nagyobb vonóerőt, ami a *nehézeke használatához szükséges volt.✓✓* Az ökor mellett terjedt a **ló** használata,✓ ezek patáját patkolással védték. A föld elegyengetéséhez **boronát** használtak, így a mag biztosabban kicsírázott. Közép- és Kelet-Európában is a kétnyomásos, illetve a háromnyomásos gazdálkodás terjedt el.✓✓

A technikai újítások következtében megnőtt a terménymennyiség. A **felesleg**et, azaz a létfenntartáshoz nem szükséges terményeket el lehetett adni.✓ Ezzel újjáéledt az árutermelés, a pénzgazdálkodás és a **társadalmi munkamegosztás.✓✓** A földhöz kötött földművelők mellett a szabadabban mozgó iparosok és kereskedők a nyersanyag, illetve a **piac** közelében telepedtek meg.✓ A virágzó középkorban újra létrehozták a **városokat**, és kialakult a polgárság.✓✓

- E3** jogilag egységes jobbágyosság
- nehézeke
- szügyhám
- F2** ló
- borona
- E4**
- felesleg
- E5** társadalmi munkamegosztás
- piac
- E6** városok

A földrajzi felfedezések és következményei

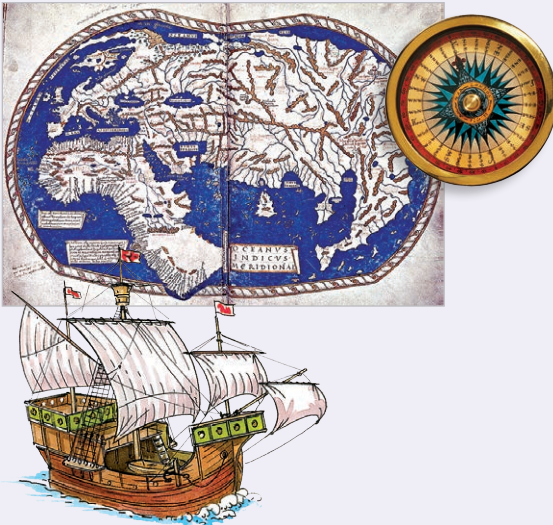
Feladat

A forrás és ismeretei alapján mutassa be a földrajzi felfedezéseket kiváltó okokat, feltételeket!

Válaszában térjen ki a következő szempontokra!

- 1 A földrajzi felfedezések okai
- 2 A felfedezések technikai feltételei
- 3 Portugál és spanyol felfedezők
- 4 A földrajzi felfedezések társadalmi következményei

F1 Martellus világtérképe, 1489; karakk; iránytű

F2 Felfedezők portugál szolgálatban

F3 „Jól tudván, hogy örülni fogtok a nagy győzelemnek, amelyet utam során nekem a jó Isten juttatott, írom Nektek az alábbi levelet. Megtudhatjátok belőle, hogy a hajóhaddal, amelyet Kasztília felséges uralkodói rám bízta, a Kanári-szigetektől 33 nap alatt Indiába értem. Értésülhetek belőle, hogy felfedeztem ott számos sűrűn lakott szigetet, amelyet őfelségéik nevében minden formában birtokba vettem anélkül, hogy bármi ellenállásba ütköztem volna. Az első szigetnek [...] a San Salvador nevet adtam, a Legmagasabb Felség emlékére, akinek az ő nagylelkűségének mindent köszönhetek.” (Kolumbusz Kristóf levele, 1493)

F4 „A magas szerződő felek meghatalmazott képviselőik útján [...] megegyeztek abban, hogy sarktól sarkig, északról délre egy egyenes vonalat húznak a Zöld-foki-szigetektől (2035 km) távolságra nyugat felé. Mindazok a szigetek, illetve szárazföldi területek, amelyeket Portugália királya, illetve az ő hajói felfedeztek, vagy fel fognak fedezni, e határvonaltól keletre, illetve azon belül északra, vagy délre, az említett portugál király úr és az ő utódai örökös tulajdonába mennek át. Azok pedig, amelyeket Kasztília és Aragónia királya és királynője, illetve az ő hajóik az említett határsávtól nyugatra fedeztek fel, vagy fognak felfedezni északon, vagy délen, az említett király úr, illetve királynő és az ő utódai örökös tulajdonába mennek át.” (Tordesillasi egyezmény)

A földrajzi felfedezések (I., VI.)

A földrajzi felfedezések jelentőségét mutatja, hogy a történettudomány korszakhatárnak tekinti: Amerika 1492-es felfedezésétől számítják az **újkor kezdetét**.

1 A 15. században Európa népessége és a városi lakosság aránya is nőtt. A gazdasági fellendülés miatt egyre több pénzre volt szükség a **kereskedelemben**. ✓ Az oszmánok által kivetett adók növelték az árakat, a Mongol Birodalom összeomlása miatt pedig veszélyessé váltak a szárazföldi utak is Ázsia felé. Az európai arany- és ezüsbányák hozamát a korabeli fejtési módszerekkel nem tudták növelni, ezért nemesfémhiány, pénzhiány állt elő. ✓✓ A gazdagodó polgárok igénye megnőtt az Európába szállított levantei áruk (rizs, cukor), keleti fűszerek (bors, sáfrány) és **luxuscikkek** (selyem, illatszer) iránt. ✓ A hagyományos kereskedelmi forgalom (Selyemút) azonban ezt nem tudta kielégíteni, ezért új forrásokra, új kereskedelmi utakra volt szükség. Ezt az igényt erősítette, hogy a levantei áruk megdrágultak, mert a szárazföldi kereskedelemből az arab kereskedők mellett a hódító oszmán-törökök is hasznot húztak. ✓✓

2 A tengeri útvonalak felfedezéséhez a technikai-tudományos fejlődés és az uralkodói támogatás is hozzájárult. A **navigáció új eszközei az iránytű és asztrólabium voltak, egyre pontosabb térképek készültek, a legfontosabb lépés azonban az óceáni hajózásra alkalmas hajótípus, a karavella és a karakk kifejlesztése volt.** ✓ A felfedezésekben a portugálok játszottak vezető szerepet. Tengerész Henrik herceg már a 15. század első felében **hajósiskolát** alapított és **expedíciós hajók felszerelését biztosította.** ✓✓

3 A portugál felfedezők **Afrika nyugati partjai mentén indultak el, hogy a kontinens megkerülésével eljussanak Indiába.** Egyre délebbre hajóztak az ismeretlen vizeken, míg Diaz 1487-ben elérte Afrika legdélibb pontját, a Jóreménység fokot, végül **Vasco da Gama 1498-ban ezen az úton jutott el Indiába.** ✓ Ezzel a portugálok megnyitották az Európából Ázsiába vezető vízi utat, és nagy haszonnal vettek részt a keleti fűszerek kereskedelmében. ✓✓

A firenzei csillagász és térképész, Toscanelli a korabeli felfogással ellentétben úgy gondolta, hogy a Föld gömb alakú. ✓ Az általa készített térképpel azt akarta igazolni, hogy nyugat felé hajózva el lehet jutni keletre, vagyis Indiába. ✓✓ Toscanelli térképe alapján, a spanyol királyi pár támogatásával indult útnak **1492-ben Kolumbusz Kristóf.** Néhány hét után elérte a közép-amerikai szigetvilágot, de sohasem tudta meg, hogy nem Indiába érkezett, ✓ hanem egy addig ismeretlen földrészt fedezett fel. Ezt néhány évvel később Amerigo Vespucci alapította meg, ezért az Újvilág róla kapta a nevét. ✓✓ A Földet először Ferdinand **Magellán** hajózta körbe 1519 és 1522 között.

az újkor kezdete

kereskedelem

E1

luxuscikk

E2

iránytű, térkép

karakk

hajósiskola

F1

expedíció

T2

Afrika

Vasco da Gama

T1

1498

T2

India

F2

E3

T1

1492

Kolumbusz Kristóf

T2

Amerika

F3

Magellán

Az újonnan felfedezett területek birtoklásáért megindult a verseny Spanyolország és Portugália között. A pápa közvetítő szerepet vállalt a két állam konfliktusában, és elérte, hogy 1494-ben **Tordesillasban** aláírják azt a **megállapodást**, amely az Atlanti-óceántól nyugatra fekvő területeket felosztotta közöttük. ✓ Ezt egészítette ki az 1529-ben megkötött **zaragozai egyezmény**, amely az ázsiai területek felosztását tartalmazta. Ennek alapján a portugáloké lett az afrikai területek mellett Brazília és India. Latin-Amerika és a Fülöp-szigetek spanyol érdekerületté váltak. ✓✓

4 A mórok elleni háború, a **reconquista** lezárulásával a harcokban érdekelt spanyol és portugál kismemesi réteg új megélhetést keresett magának. Közülük kerültek ki az Amerikát meghódító **konkvisztádorok**, akik a meggazdagodás reményében vettek részt az **indián** lakosság leigázásában, a kontinens kifosztásában. ✓ A közép- és dél-amerikai azték, maja és inka birodalmakat egy-egy katonai vezető parancsnoksága alatt kis létszámú katonasággal is meg tudták dönteni. ✓✓

Az őslakosokat katolikus hitre térítették, és munkára kötelezték. ✓ Az indiánok fizikuma azonban gyenge volt a földeken vagy a bányákban végzett munkához. A kíméletlen bánásmód és a behurcolt betegségek is hozzájárultak ahhoz, hogy a számuk jelentős mértékben csökkent. A kiesett munkaerő pótlására Afrikából **rabszolgáivá** tett **feketéket** szállítottak a gyarmatokra. ✓✓

Idővel a lakosság keveredett. ✓ Így jöttek létre a **meszticek**, a **mulattok** és a **zambók**. ✓✓

tordesillasi egyezmény

zaragozai egyezmény

F4

reconquista

konkvisztádor
indián

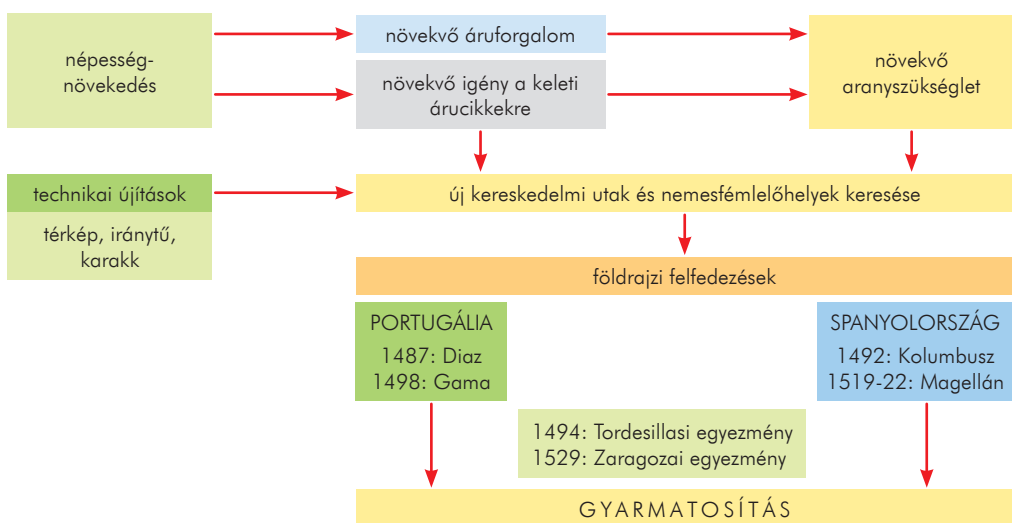
E4

rabszolga
feketék

E5

mesztic, mulatt

E6

Az ipari forradalom hullámai és hatásai

Feladat

Mutassa be az ipari forradalom főbb jellemzőit és legfontosabb találmányait!

Válaszában térjen ki a következő szempontokra!

- 1 Az iparosodás feltételei Angliában
- 2 Találmányok az iparosodás első korszakából
- 3 Az iparosodás újabb szakaszának jellemzői

F1 A textilipar fejlődése a szövőszéktől a fonógyárig

1733: repülő vetélő – felgyorsította a szövést

1764: „Fonó Jenny” – egyszerre 8 orsót működtetett

1768: vízzel működtethető fonógép

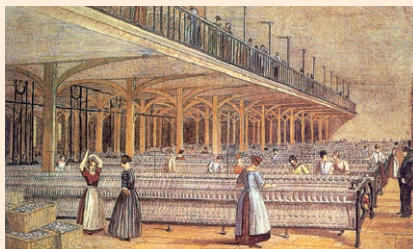
1779: „öszvér” kézi fonógép – egyesítette elődei eredményeit

1785: mechanikus szövőszék

1794: gyapottisztító gép

1804: lyukkártyás szövőgép

1825: gőzgéppel hajtott szövőgép

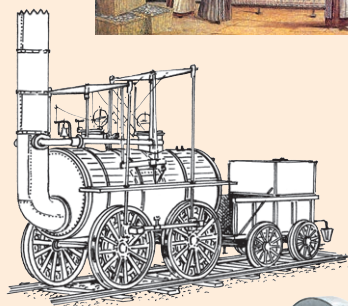

F2 A Locomotion

Stephenson a korábbi kísérletek tapasztalataira

alapozva építette meg gőzmozdonyát, amely

1825-ben vontatott először szerelvényt a Stockton–Darlington-vasútvonalon.

F3 Az elektromosság főbb találmányai

1861: dinamó (Jedlik Ányos)

1879: szénzszálas izzó (Edison)

1882: New York-i villanytelep (Edison)

1885: transzformátor (Déri Miksa, Bláthy Ottó, Zipernowsky Károly)

A Jedlik Ányos-féle dinamó

F4 A vas alkalmazása az építészetben

Öntöttvas híd az angliai Severn folyó fölött

A Nyugati pályaudvar vasszerkezete (1877)

Az ipari forradalmak legjelentősebb területei, találmányai, a gyáripár kezdetei (I.)

Ipari forradalomnak azt a történelmi fordulatot nevezik, amikor megkezdődött a tőke és a munkaerő átáramlása a mezőgazdaságból az iparba, valamint gépesítették a termelést, és ennek következtében az **ipari** termelés **növekedése** folyamatosan meghaladta a mezőgazdaságét. Ez a változás Angliában történt meg először a **18. század utolsó harmadában**. Az **iparosodás** azóta is állandó jelenség, amelyet több szakaszra osztanak. Minden újabb korszakát ugrásszerű technológiai fejlődés és jelentős társadalmi átalakulás jelzi.

1 Az iparosodásnak **Nagy-Britanniában** minden más országénál kedvezőbb feltételei voltak: a 18. század első felében lezajlott a mezőgazdaság tőkés átalakulása, a termelés modernizálása. ✓ Így rendelkezésre állt az ipar számára szükséges **munkaerő** és **tőke**. A gyarmatbirodalom és a gazdagodó társadalmi rétegek **kereslete** állandó **piacot** biztosított az iparcikkeknek. A vállalkozások a **bankok**tól kérhettek **hitelt**. Az iparosodást elősegítette a gépekhez szükséges **nyersanyagok** bősége is: Anglia jelentős szén- és vasérckészletekkel rendelkezett. ✓✓

2 Az ipar átalakulása hamarosan **Nyugat-Európában** és **Észak-Amerikában** is megkezdődött. A változás először mindenütt a kisebb tőkeigényű **könnyűiparban** indult el. A **textilipar** gépesítése, a **fonógépek** és **mechanikus szövőszékek** alkalmazása *hatékonyabbá tette a munkát, ami további újításokra ösztönözte a vállalkozókat.* ✓ *Így egyre több és olcsóbb terméket állítottak elő. Az alacsony ár miatt élénk kereslet a termelés folyamatos bővítéséhez vezetett. Így a vállalkozók mind nagyobb haszonhoz jutottak.* ✓✓

A termelés növeléséhez új **energiaforrásra** volt szükség. Mivel **James Watt** 1769-ben megalkotta az általánosan használható **gőzgépet**, ✓ megkezdődhetett a gőzenergia ipari alkalmazása. Ennek következtében a hagyományos háziipart és a kézműipart felváltotta a gépesített termelés. Ezzel új üzemforma jött létre: a **gyár**. ✓✓

Az árumennyiség növekedése megkövetelte a **közlekedés** fejlesztését. ✓ A gőz hajtóerejét ezen a területen is igyekeztek kihasználni. Mivel az ipari forradalom előtt csak vízi úton lehetett olcsón nagy tömegű **árut szállítani**, először a **gőzhajó**tétel valósult meg. ✓✓ *A szárazföldi közlekedésben a vasút hozta meg az igazi áttörést. George Stephenson gőzmozdonya 1825-től közlekedett a szabványosított, azonos nyomtávú síneken.* ✓ *Az iparosodás hatására a 19. század első felében Európa-szerte és az USA-ban vasútépítési láz tört ki, vasúton ugyanis óriási mennyiségű árut lehetett gyorsan és pontosan szállítani, és a személyszállítást is felgyorsította. A vasúti forgalom növekedé-*

ipari forradalom

ipari növekedés

T1 a 18. sz. utolsó harmada

iparosodás

T2 Nagy-Britannia

munkaerő, tőke

kereslet

piac, bank

hitel

nyersanyag

E1

T2 Nyugat-Európa,

Észak-Amerika

könnyűipar, textilipar

fonógép, szövőgép

a termelés bővülése

F1

haszon

energiaforrás

James Watt,

gőzgép

E2

gyár

közlekedés

E3

áruszállítás

gőzhajó

vasút

Stephenson

se élénkítette a gazdaságot, mivel könnyebb volt elérni a piacokat és a nyersanyaglelőhelyeket. ✓✓

A vasúti sínek, kocsik gyártása folyamatos és nagy értékű megrendeléseket jelentett a **nehézipar** számára. ✓ A vaskohászat egyre jobb technológiát alkalmazott, így egyre jobb minőségű **vasat** és **acélt** tudtak előállítani. Ez lehetővé tette a precízebb **fémgépek** és alkatrészeik **gyártását**. ✓✓

3 A **19. század utolsó harmadában** az iparosodás új szakaszba lépett. A kémia fejlődésének eredményeként megjelent a **kőolaj** mint energiahordozó, amelyből a gőzgépnél jobb hatásfokú **belső égésű motor** (Otto, 1876) üzemanyaga készült. ✓ A kis méretű erőgép új lehetőségeket teremtett a közlekedésben: **német** mérnökök építették meg az **autómotobilt**, amelyet az **amerikai Henry Ford** cége kezdett **tömegesen gyártani** (T-modell, 1908) a futószalagos munkaszervezés eredményeként. Ezt a könnyű motort építették be a **repülőgépbe** (Wright testvérek, 1903) is. ✓✓ A **kőolaj** feldolgozása átalakította a **vegyipart**: fellendült a gumi-, üveg-, műanyag-, műtrágya- és gyógyszergyártás.

A **legnagyobb hatású tudományos és technikai eredmény az elektromos áram** ipari előállítása és széles körű alkalmazása volt. Ezt **Jedlik Ányos** és **Ernst Siemens** dinamója tette lehetővé. Az **elektromosság** a mindennapi életben is megjelent **Edison** szén-szálas izzója révén. ✓ A **hírközlés új eszközei**, a **telefon**, a **távíró** és a **rádió** szintén **elektromos árammal** működtek, ahogy a **mozi** és a **fonográf** is. ✓✓

A **vasat** nemcsak gépekhez, hanem hidak, csarnoképületek szerkezetéhez is alkalmazták; az **első ilyen építmény Magyarországon a Nyugati pályaudvar volt**. ✓ Ezt a **kohászat fejlődése** tette lehetővé: a **Martin–Siemens-kemencében** magas minőségű **acélt** állítottak elő. Ennek felhasználása **javította a szerszámok, gépek, sínek minőségét** is. ✓✓

A **kohászati, elektronikai és vegyipari találmányoknak** köszönhetően jelentősen átalakult a nagyvárosi élet. ✓ Képzítették a **közvilágítást**, amely előbb **gázzal**, később **elektromossággal** működött. A városokban megjelent a **villamos** és elterjedt a **négyütemű motorral hajtott autó** is. ✓✓

F2

nehézipar
vas, acél, gép-
gyártás

E4

T1

a 19. sz. utolsó
harmada

kőolaj
belső égésű motor

T2

Németország, USA
autómotobilt
tömeggyártás
repülőgép
vegyipar

E5

elektromos áram

F3

F4

E6

IPAROSODÁS: TŐKE, MUNKAERŐ, PIAC, INNOVÁCIÓ

a 18. sz. utolsó harmadától – Nagy-Britannia

a 19. sz. utolsó harmadától – Németország, USA

Könnyűipar

Vasipar

Nehézipar

Szövés, fonás gépesítése

Gyár

Gépgyártás

Szén

Gőzgép

Kőolaj

Belső égésű motor

Elektromos áram

Vasút

Vegyipar

Az első világháború és következményei

Feladat

A források és saját ismeretei segítségével mutassa be a trianoni béke gazdasági, társadalmi és etnikai következményeit Magyarországon!

Válaszában térjen ki a következő szempontokra!

- 1 A trianoni béke
- 2 A béke társadalmi következményei
- 3 A béke gazdasági következményei

F1 Vagonlakó menekültek Budapesten, 1920

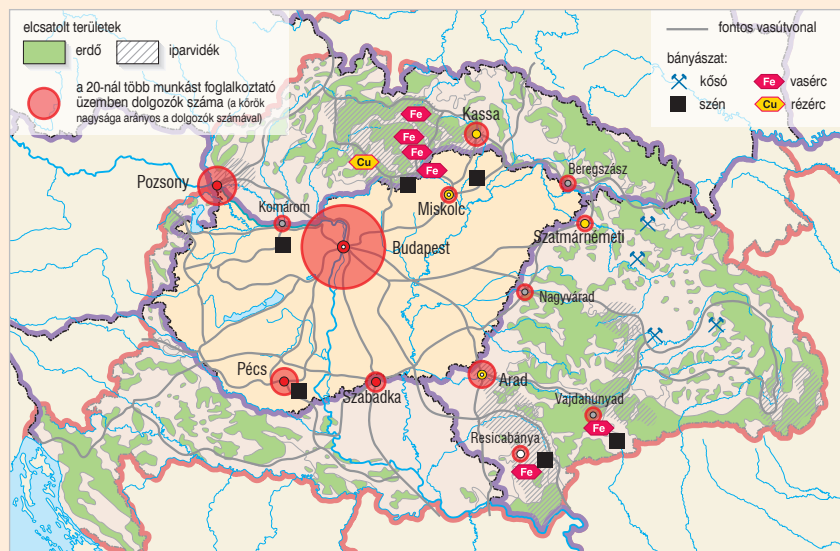

F3 A trianoni Magyarországon maradt nemzetgazdasági ágazatok

Gazdasági ágazat	A háború előtti Magyarországhoz (100%) viszonyítva
gyáripar	kb. 56%
vasérctermelés	kb. 11%
gépgyártás	kb. 82%
faiipar	kb. 22%

F2 „A Szövetséges és Társult Kormányok megkövetelik, és Magyarország kötelezi magát, hogy az alább megszabott módokat szerint jóváteszi mindazokat a károkat, amelyeket a Szövetséges és Társult Hatalmak polgári lakosságában és javaiában szárazföldi, tengeri és légi támadása okozott az alatt az idő alatt, amíg a Szövetséges és Társult Hatalmak bármelyike háborút viselt Magyarországgal” (A trianoni békeszerződés)

F4 A trianoni béke gazdasági hatásai

A trianoni béke következményei (I., III.)

1 Az első világháború végén megkezdődött az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása. Az önállóvá vált Magyarország kormánya **1920. június 4-én** írta alá a **trianoni békeszerződést**. ✓ A többi vesztes országhoz hasonlóan Magyarország képviselőit nem hívták meg az 1919-ben lezajlott béketárgyalásokra, és figyelmen kívül hagyták az ország érdekeit, történetét, gazdasági és etnikai viszonyait. ✓✓

A Magyar Királyságtól jelentős területeket csatoltak el. Az újonnan alakult Csehszlovák Köztársaság megkapta a **Felvidéket** és **Kárpát-alját**. A Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatlakozhatott **Horvátország**, és az új államhoz csatolták a magyarországi **Muraközt**, **Dél-Bácskát** és a **Bánság** nyugati felét. A Román Királyság kapta meg **Erdélyt**, a **Partiumot**, és a Bánság keleti részét, Ausztria pedig **Burgenlandot**. ✓ Ezzel az ország (Horvátországgal együtt) elveszítette területének és lakosságának mintegy kétharmadát. ✓✓ Magyarország soknemzetiségű államból **nemzetállammá** vált. ✓ Ugyanakkor a szomszédos országokba került több mint 3 millió magyar, mivel a határok megállapításánál az **etnikai elvet** alig vették figyelembe. ✓✓

2 A békeszerződés aláírását a határon túlra került magyarok tragédiaként élték meg. Az **utódállamokban kisebbségi** sors várt rájuk, **nemzetiségi** jogukat korlátozták, a magyar államigazgatásban dolgozó középosztálybeli tisztviselőket elbocsátották, a nagybirtokosok földjeinek jelentős részét az állam kisajátította. *Ezért több százezer magyar menekült Magyarországra.* ✓ Számukra az állam nem tudott megfelelő lakóhelyet és munkalehetőséget biztosítani, ami például a magyarországi kisebbségek, elsősorban a zsidóság jogainak korlátozásához, a **numerus clausus** törvény kiadásához vezetett. ✓✓ A Horthy-rendszer nemzetközi elismerését jelentette, hogy a győztesek aláírták Magyarországgal a békeszerződést. Ennek tartalmát azonban a magyar társadalom elutasította, így a két világháború között a közgondolkodásban meghatározóvá vált a **revízió** eszméje. ✓ Revíziós szervezetek alakultak, amelyek a történelmi Magyarország helyreállítására irányuló **irredenta** gondolatokat terjesztették. ✓✓

3 A béke **jóvátétel** fizetésére is kötelezte Magyarországot, ✓ ami teljesíthetetlenül nagy terhet jelentett a háborúban meggyengült gazdaság számára. A jóvátétel kifizetéséig lekötötték az ország vagyonát és jövedelmét, és korlátozták az arannyal való kereskedést. Bár ez nehezítette a gazdasági helyreállítást, a hadsereg létszámát és fejlesztését korlátozó intézkedések miatt az állami költségvetésből korábban erre szánt összegeket az oktatás és a gazdaság támogatására is át lehetett csoportosítani. ✓✓

A Felvidék és Erdély elcsatolásával az ország elveszítette hegyvidéki területeit, amelyek a **nyersanyagok**, főleg a vasérc és a szén, valamint a **fakitermelés szempontjából** voltak jelentősek. A **feldolgozóipar** azon-

T1 1920. június 4.

T2 Trianon békeszerződés

E1

T2 Felvidék, Kárpátalja, Bánság, Horvátország, Muraköz, Dél-Bácska, Erdély, Partium, Burgenland

E2

nemzetállam

E3

etnikai elv

utódállam, kisebbség

nemzetiség

numerus clausus

F1

revízió

E4

irredenta

jóvátétel

F2

nyersanyag
feldolgozóipar

ban, például a gépgyárak többsége Magyarországon maradt. ✓ A magyar gazdaság helyreállítása során egyéb nyersanyagokat igénylő iparágak (pl. textilipar, villamosenergia-ipar) fejlesztése és a kutatás-fejlesztés támogatása került előtérbe. Kiemelt terület lett az oktatás is a munkaerő minőségének javítása érdekében. Az erőfeszítések eredményeképpen a gazdaság a 20-as évek közepére visszatért a háború előtti fejlődési pályájára, és kiheverte a Trianon okozta megrázkódtatást. ✓✓

A területek elcsatolása hátrányosan érintette az **infrastruktúrát**. A vasútvonalak jelentős szakaszai kerültek a szomszédos országokhoz, így a dualizmus korában kiépült **közlekedési** szerkezet megbomlott. ✓ A Budapest-központú **vasúthálózat** átalakulása, a sugárirányú fővonalakat összekötő szakaszok elvesztése megnehezítette a szállítást. ✓✓ A háború utáni recesszió, a termelés csökkenése és a munkanélküliség növekedése egész Európát jellemezte. ✓ A magyarországi válságot súlyosbította a Monarchia felbomlása és a tőkehiány, ami a korona gyors **inflációjához** vezetett. ✓✓

A külkereskedelem a hagyományos piacok megszűnése miatt visszaesett, ráadásul Magyarország politikai és gazdasági elszigetelésére a környező országok 1920-21-ben létrehozták a **kisantantot**. A gazdaság helyreállítása a gazdasági szerkezetváltás következtében mégis gyorsan haladt. ✓ A mezőgazdaság és az **élelmiszeripar** termelési kapacitása a jelentős gabonatermő területek elvesztése ellenére is túl nagy volt, ezért csökkentették a termelést. A **gépipar** főleg hazai megrendelésre gyártott mezőgazdasági gépeket. Ugyanakkor a korábban fejletlen **textilipar** és könnyűipar fellendült, munkahelyeket teremtve a háború miatt a munkaerőpiacra belépett nőknek. Modern iparágak is kiépültek: a **villamosítás** következtében dinamikusan növekedett a villamosenergia-termelés, az izzó- és rádiógyártás. A turizmus fejlesztése a **szolgáltatási** ágazat arányának emelkedését idézte elő. A kényszerhelyzet tehát modernebb gazdaságszerkezet kialakulásához vezetett. ✓✓

F3

infrastruktúra

közlekedés

vasúthálózat

F4

E5

infláció

kisantant

élelmiszeripar

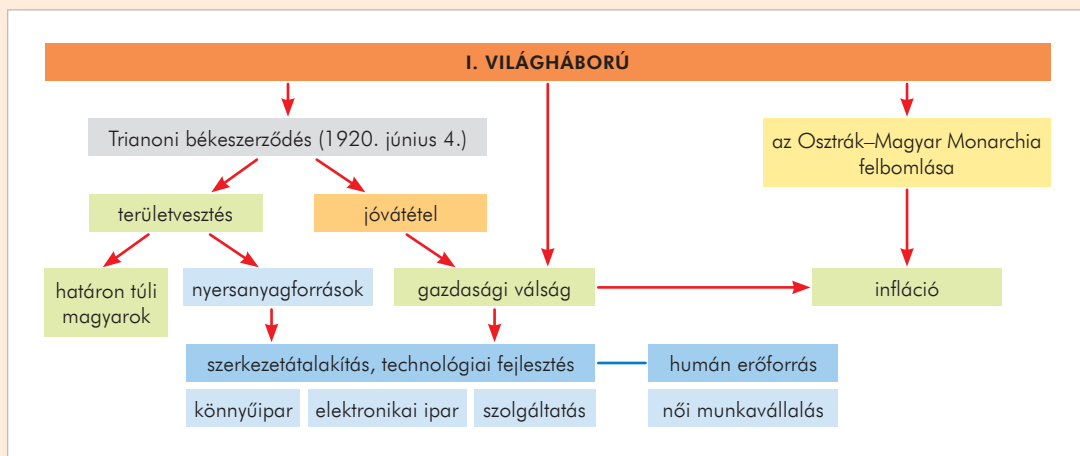
gépipar

textilipar

villamosítás

szolgáltatás

E6

Feladat

Vesse össze a források és ismeretei alapján a két világháború közötti magyar külpolitika jellemzőit!

Válaszában térjen ki a következő szempontokra!

- 1 A trianoni béke következményei
- 2 A magyar külpolitika törekvései
- 3 A revíziós politika eredményei
- 4 A korszak külpolitikájának értékelése

F1 „1. cikk. Abban az esetben, ha a Magas Szerződő Felek egyikét Magyarország részéről nem provokált támadás érné, a másik fél kötelezi magát, hogy a jelen Szerződés 2. cikkében foglalt megállapodás által meghatározott módon a megtámadott fél védelmére kel. [...]

4. cikk. Avégből, hogy békés erőfeszítéseiket összhangba hozzák, a két kormány kötelezi magát, hogy a Magyarországgal fennálló kapcsolataikat érintő külpolitikai kérdésekben egyetértően fog eljárni.” (A Román Királyság és a Csehszlovák Köztársaság szerződése; 1921)

F2 Revíziós képeslap, kitűző, emléklap és plakát az 1920-as évekből

F3 „Az 1927-ben Olaszországgal, mint győztes európai hatalommal kötött barátsági szerződés jelentette az első lépést az elszigeteltségünkől való kiszabadulás felé. A harmincas évek elején [...] jött azután létre az úgynevezett római jegyzőkönyv, amelyet Ausztria, Olaszország és Magyarország [...] írt alá, hogy megvédje Ausztriát a német bekebelezés veszélyétől. Ettől fogva Olaszország elsőrangú tényezője volt a magyar külpolitikának.” (Kállay Miklós emlékirataiból)

F4 „A kisantant Állandó Tanácsa megelekedéssel állapította meg, hogy a Magyarországgal folytatott tárgyalások lehetővé tették olyan megállapodások megkötését, amely Magyarország és a kisantant közötti mindennemű erőszakos eszköz alkalmazásáról való lemondást és a három hatalom részéről Magyarország fegyverkezési egyenjogúságának elismerését tartalmazza.” (A kisantant bledi nyilatkozata; 1938)

Magyarország külpolitikája (VI.)

Az első világháborút lezáró **trianoni békét 1920. június 4-én** írták alá. Mivel a békét a magyar társadalom igazságtalannak tartotta, az elkövetkező évek külpolitikai irányát az határozta meg, hogy mely államoktól várhattak segítséget a határok megváltoztatásához.

1 A béke csak a győztesek és szövetségeseik igényeit vette figyelembe, így Magyarország területének és lakosságának mintegy kétharmadát (a Horvátország nélküli országterület kétharmadát, a lakosság felét) elveszítette. Az újonnan alakult Csehszlovák Köztársasághoz csatolták a **Felvidéket és Kárpátalját**. A Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatlakozhatott **Horvátország**, és az új államhoz került a magyarországi **Muraköz, Dél-Bácska és a Bánság** nyugati fele. A Román Királyság kapta meg **Erdélyt**, a **Partiumot** és a Bánság keleti részét, Ausztria pedig **Burgenlandot**. ✓ A magyar érdekeket csak Sopron ügyében vették figyelembe: az 1921-ben rendezett népszavazás eredményeként Sopron és környéke Magyarország része maradt. ✓✓ Az elcsatolt területeken több mint 3 millió magyar élt, többségük közvetlenül a határ mentén. ✓ A wilsoni javaslatok alapján igazságos békében reménykedő magyar társadalom elutasította a szerződést, és megváltoztatására törekedett. ✓✓ A magyar revíziós politikával szemben a környező országok 1921-ben megalapították a **kisantantot**, ✓ amelynek célja Magyarország gazdasági és politikai elszigetelése volt. A külpolitikai feszültséget a Habsburg-ház 1921-ben kimondott trónfosztása valamelyest enyhítette. ✓✓

2 A Horthy-korszak külpolitikájának központi eleme volt a **revízió**. ✓ A kormányok az elvesztett területek visszaszerzésére, a történelmi Magyarország helyreállítására törekedtek. Ezt fejezte ki a revíziós propaganda, amely föl is erősítette a magyar társadalom ellenérzését a trianoni döntéssel szemben. ✓✓

A békeszerződés megváltoztatására irányuló magyar törekvésnek kezdetben nem volt nagyhatalmi támogatója, de a Bethlen-kormánynak sikerült felvennie a **diplomáciai** kapcsolatokat a békével elégedetlen győztesekkel, Olaszországgal, valamint Lengyelországgal. Az 1927-ben kötött egyezményekkel Magyarország kilépett az elszigeteltségből, és 1930-ban Ausztriával is együttműködési megállapodást írt alá. ✓

A Gömbös-kormány **Hitler** 1933-as hatalomra jutása után már Németországgal tárgyalt, mivel a német revíziós törekvésekhez kapcsolódva szerette volna elérni a határok megváltoztatását. ✓✓

3 A külpolitikai helyzet változását mutatja, hogy a Darányi-kormány által 1938. március 5-én meghirdetett **győri programmal** megkezdődött Magyarország újrafegyverkezése. A **bledi egyezményben** a kisantant hozzájárult a magyar fegyveres erő növeléséhez, ✓ de

T1 1920. június 4.
T2 Trianon

T2 Felvidék, Kárpátalja, Horvátország, Muraköz, Dél-Bácska, Bánság, Erdély, Partium, Burgenland

E1

E2

kisantant

F1

revízió

F2

diplomácia

Hitler

F3

győri program
fegyverkezés
bledi egyezmény

megállapodtak abban is, hogy Magyarország nem törekszik a trianoni béke erőszakos megváltoztatására. ✓✓

Hitler a Rajna-vidék **remilitarizálása** és az **Anschluss** után az 1938-as müncheni négyhatalmi konferencián elérte, hogy elfogadják a rá vonatkozó versailles-i békeszerződés megváltoztatását. Az egyezmény azt is lehetővé tette, hogy Magyarország háború nélkül érjen el határváltoztatást. ✓ Az 1938. november 2-i **első bécsi döntés** értelmében Magyarország visszakapta a Felvidék és Kárpátalja déli sávját. ✓✓ Az egész Kárpátalját 1939. március 15-én fegyveresen szállta meg a magyar hadsereg. A Felvidék visszacsatolása **etnikai alapú revízió**nak tekinthető, mivel a Magyarországhoz került területeken a lakosság 86%-a magyar volt. ✓ Kárpátalja lakosságának viszont csak mintegy 12%-át alkotta a magyar népesség, így azt etnikai elvekkkel nem lehet magyarázni. ✓✓ Az 1940. augusztus 30-i **második bécsi döntést** Romániával szembeni magyar követelés, fegyveres nyomásgyakorlás és diplomáciai tárgyalás előzte meg. ✓ Végül az olasz–német döntőbizottság Észak-Erdélyt és a Székelyföldet visszacsatolta Magyarországhoz. A visszacsatolt területek lakosságának alig több mint fele volt magyar, így ez területi alapú döntés volt. Ennek következtében Magyarország újra többnemzetiségű országgá vált. ✓✓

4 A magyar külpolitika sikerének tekinthető, hogy a Teleki-kormánynak fegyveres konfliktus nélkül sikerült végrehajtania a revíziót. ✓ Ennek azonban ára volt: a német és olasz támogatással végrehajtott revízió következtében az ország végleg elköteleződött Németország mellett. ✓✓ Teleki Pál előre látta, hogy az újabb területnövelés után nem lehet elkerülni a náci befolyás erősödését és a belépést az idegen érdekeket szolgáló háborúba.

F4

remilitarizálás
Anschluss

első bécsi döntés

E3

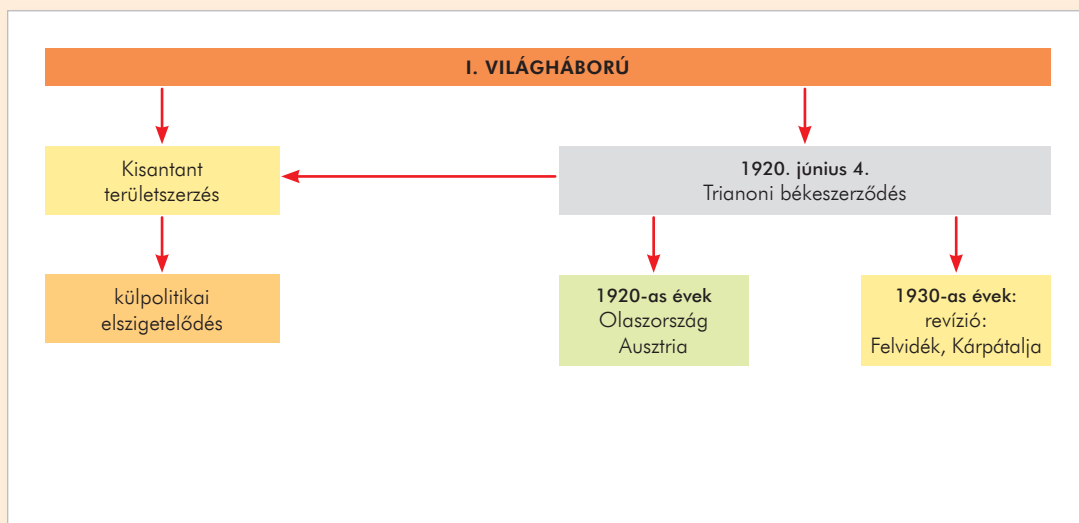
etnikai alapú revízió

E4

második bécsi
döntés

E5

E6

A rendszerváltozás

Feladat

A források és ismeretei alapján mutassa be a rendszerváltozás fontosabb lépéseit a pártállam meggyengülésétől a jogállam kialakításáig!

Válaszában térjen ki a következő szempontokra!

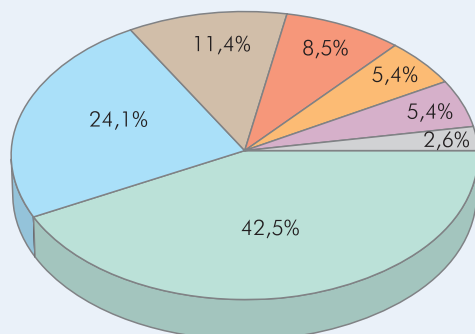
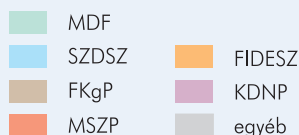
- 1 A pártállam válsága
- 2 Az ellenzék megszerveződése
- 3 A jogállam megteremtése

F1 Magyarország külföldi adósságállománya (millió dollár)

Év	1975	1977	1978	1984	1985	1987	1989
Bruttó	4 199	2 000	9 468	10 983	13 955	19 584	20 390
Nettó	6 253	3 580	6 141	6 549	8 046	13 683	14 900

F2 „Az Ellenzéki Kerekasztal létrejötte jelentősen felgyorsította a demokratikus átalakulási folyamatot. A széfforgácsolt és a megosztási törekvésekkel szemben védtelen ellenzéki szervezetek összefogásával valóságos politikai erő állt fel a kizárólagos hatalommal rendelkező kommunista párttal szemben. Az egyesült ellenzék tömegdemonstrációkkal hitelesített politikai erejét nem lehetett többé figyelmen kívül hagyni. A hatalom birtokosai [...] végül is belátták, hogy kénytelenek az Ellenzéki Kerekasztalt egységes tárgyalófélként elfogadva, a demokráciába való békés átmenet feltételeit biztosító szabályok kialakítását az ellenzékkel folytatott tárgyalásokon kötött megállapodásokra bízni.” (A *Független Jogász Fórum* állásfoglalása, 1989. szeptember 16.)

F3 Az 1990-es választások eredménye (a mandátumok aránya)

F4 Az utolsó szovjet egységek 1991. június 16-án hagyták el Magyarországot

A rendszerváltozás (IV., V.)

A **rendszerváltozás Magyarországon 1989**-ben gyorsan és békés körülmények között zajlott le. Előkészítésében fontos szerepet játszott a párt reformokat követelő belső ellenzéke, valamint a pártállammal határozottan szembenálló társadalmi ellenzék. Megvalósításához – a nemzetközi viszonyok átalakulása mellett – a szabad életre vágyó tömegek aktivitására is szükség volt.

1 A magyar állam eladósodása az 1973-as **olajválsággal** kezdődött. Az 1980-as években az ország adósságspirálba került: **hitelből** fizette a hiteleket. ✓ A gazdasági teljesítmény romlását ugyanis az **életszínvonal** fenntartása érdekében külföldi **kölcsönökkel** ellensúlyozták. A hanyatlás azonban nem átmeneti jelenség volt, hanem a szocialista **tervgazdálkodás** teljes kudarca. Így a politikai elitnek és a társadalomnak az 1980-as évek közepén le kellett számolnia a folytonos gyarapodás és a **teljes foglalkoztatottság** illúziójával. ✓✓ A **Kádár-rendszer** iránti bizalom megrendülésének tehát gazdasági okai voltak, ✓ de a **pártállam** lebontását az tette lehetővé, hogy a válság a **Szovjetuniót** is elérte. Az 1985-ben pártfőtitkárrá választott **Mihail Gorbacsov** reformjai csődöt mondtak, és ez a kelet-európai szovjet uralom összeomlásához vezetett. ✓✓

2 Magyarországon a diktatúra meggyengülését jelezte a demokratikus átalakítást követelő ellenzéki csoportok színre lépése, majd párttá alakulása. ✓ Az **1985-ös monori találkozó** után az ellenzéki egység felbomlott. A főleg írókból álló **népi-nemzeti ellenzék** célja a határokon túli magyarság védelme és a népességfogyás megállítás volt. Ők alapították 1987-ben a konzervatív szellemiségű **MDF**-et. A *Beszélő* című folyóiratban publikáló **demokratikus ellenzék** a szabadságjogok védelmét helyezte a középpontba. Pártjuk az 1988-ban létrejött liberális **SZDSZ** volt. Az antikommunista fiatal nemzedék 1988-ban alapított pártot **FIDESZ** néven. Újjáalakultak történelmi pártok is: az **FKgP**, a **KDNP** és az **MSZDP**. Az **MSZMP belső ellenzéke** közgazdasági és politikai reformterveket dolgozott ki. **Kádár János** 1988-as megbuktatása után ezek határozták meg a párt irányvonalát. ✓✓ Az átalakulás azonban gyorsabb és mélyrehatóbb volt: a reformerek „demokratikus szocializmus” terve megbukott a politikai és tulajdonviszonyok átalakulása következtében. ✓ Az Országgyűlés 1989-ben törvényesítette a **spontán privatizációt**, az állami tulajdon magánkézbe adását; a **gyülekezési törvény** jogszerűvé tette a **többpártrendszer**t. Németh Miklós kormánya megkezdte a szabad választások előkészítését. ✓✓

A békés átmenet érdekében 1989-ben az **MSZMP**, az **Ellenzéki Kerekasztal**, a szakszervezetek és a civilek részvételével létrehozták a **Nemzeti Kerekasztalt**. ✓ Megállapodtak Magyarország **jogál-**

rendszerváltozás

Magyarország

1989

olajválság

hitel

életszínvonal

kölcsön

tervgazdálkodás

teljes foglalkoztatás

Kádár-rendszer

pártállam

Szovjetunió

Mihail Gorbacsov

1985

monori találkozó

népi-nemzeti ellenzék

MDF

demokratikus ellenzék

SZDSZ, FIDESZ

FKgP, KDNP

MSZMP

belső ellenzék

Kádár János

spontán privatizáció

gyülekezési törvény

többpártrendszer

Ellenzéki Kerekasztal

Nemzeti Kerekasztal

T2

T1

F1

T2

E1

T1

E2

E3

lammá alakításának alapvető lépéseiről: az alkotmány módosításáról, az Alkotmánybíróság létrehozásáról, a pártok működési szabályairól, a választási rendszerről és a Büntető Törvénykönyv módosításáról. ✓✓

3 A rendszerváltozás legfontosabb szimbolikus eseménye Nagy Imre és mártírtársainak budapesti **újrateremtése** volt **1989. június 16-án.** ✓ Ezzel a gesztussal kifejezték, hogy magukénak érzik 1956 örökségét, és megvalósítják a forradalmárok céljait. Ennek szellemében kiáltották ki **1989. október 23-án a harmadik Magyar Köztársaságot.** ✓✓ Módosították az **Alkotmányt**, amely tiltotta, hogy pártok valamely állami szervezet közvetlenül irányítsanak. Ezzel kizárták a pártállam újjáéledésének lehetőségét. ✓ Az Alkotmány kimondta a **hatalmi ágak megosztását** is; az állampolgárok számára az államhatalom gyakorlását **képviselő**ön keresztül közvetve vagy **népszavazással** közvetlenül biztosította. Ezekkel a törvényekkel rögzítették a demokratikus jogállam kereteit. ✓✓

Az 1990 tavaszán tartott első **szabad választás** győztese az MDF lett. Mivel nem szerzett abszolút többséget, **Antall József** jobboldali **koalíciós kormányt** alakított az FKgP és a KDNP részvételével. A liberális SZDSZ és FIDESZ, valamint az 1989 végén alakult **MSZP** alkották a **parlamentari ellenzéket.** ✓ Az Antall-kormány a **szociális piacgazdaság** megteremtését és a demokratikus hagyományokhoz való visszatérést tekintette **legfőbb céljának.** Az átalakulástól a társadalom jólétet remélt, a privatizáció azonban a gazdaságtalan termelés leállításával, munkahelyek megszüntetésével is együtt járt. Így a kormány nem tudta teljesíteni a szociális ígéreteit. ✓✓

Népszavazás döntött arról, hogy a **köztársasági elnököt** a parlament választja meg. ✓ A legerősebb pártok, az MDF és az SZDSZ megállapodása alapján a liberális **Göncz Árpád** töltötte be elsőként ezt a tisztséget. A parlament elnöke az MDF-es **Szabad György**, az **Alkotmánybíróság** első elnöke **Sólyom László** lett. ✓✓

Az **utolsó szovjet katonák** 1991. június 16-án hagyták el Magyarországot. ✓ Bár a magyar-szovjet viszony rendezéséről és a csapatkivonásról szóló megállapodást még a Németh-kormány írta alá, csak ekkor vált teljessé az Alkotmányban is kinyilvánított **függetlenség.** ✓✓

jogállam

F2

újrateremtés

T1

1989. június 16.

T1

1989. október 23.

E4

harmadik Magyar Köztársaság

Alkotmány

hatalmi ágak megosztása

képviselő

E5

népszavazás

szabad választás

Antall József

koalíciós kormány

MSZP

parlamentari ellenzék

szociális piacgazdaság

F3

köztársasági elnök

Göncz Árpád

Szabad György

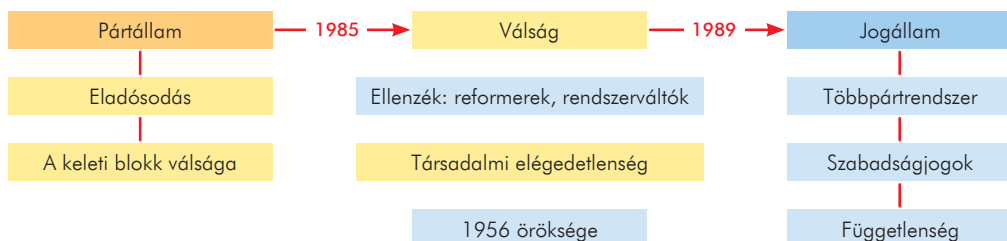
E6

Alkotmánybíróság

Sólyom László

F4

függetlenség

Tartalomjegyzék

A könyv használatáról	3
A középszintű vizsga az érettségien	4

Az ókor és kultúrája

Poliszok az ókori Hellaszban	12
Az athéni demokrácia működése a Kr. e. 5. században (III., V.)	12
Társadalmi és politikai küzdelmek az ókori Rómában	16
Iulius Caesar egyeduralmi kísérlete (III., V.)	16
Az európai kultúra alapjai	19
A görög és a római vallás (V.)	19
Az antikvitás kiemelkedő kulturális emlékei (I.)	22
A zsidó vallás fő jellemzői (V.)	25
A kereszténység kialakulása és főbb tanításai (V.)	28

A középkor

Nyugat-Európa a kora középkorban	34
A mezőgazdasági technika változásai a középkorban (I.)	34
A feudális társadalom (II., V.)	37
A középkori egyház	40
A keleti és a nyugati kereszténység (V.)	40
Az érett középkor Nyugat- és Közép-Európában	43
A középkori város és a céhes ipar (I., II.)	43
Az iszlám vallás és az Oszmán Birodalom	46
Az iszlám vallás kialakulása és főbb tanításai (V.)	46
A középkor kultúrája	49
A román és a gótikus építészet (I.)	49
A reneszánsz és a humanizmus (I.)	53

Kora újkor (1492–1789)

A földrajzi felfedezések és következményei	58
A földrajzi felfedezések (I., VI.)	58
A földrajzi felfedezések gazdasági hatásai (I., VI.)	61
Reformáció és katolikus megújulás	64
A reformáció irányzatai (V.)	64
A katolikus megújulás (V.)	67
A barokk stílus jellemzői (I.)	70
Alkotmányosság és abszolutizmus a 17–18. században	73
Az angol alkotmányos monarchia jellemzői (IV., V.)	73
A felvilágosodás kora	76
A felvilágosodás (V.)	76

A polgári átalakulás, a nemzetállamok és az imperializmus kora (1789–1914)

A francia forradalom eszméi és a napóleoni háborúk	82
Az Emberi és polgári jogok nyilatkozatának alapkérdései (III., V.)	82
A 19. század eszméi és a nemzetállami törekvések	85
A 19. század főbb eszmeáramlatai (V.)	85
Gyarmati függés és harc a világ újrafelosztásáért	88
A szövetségi rendszerek kialakulása (VI.)	88
Az ipari forradalom hullámai és hatásai	91
Az ipari forradalmak legjelentősebb területei, találmányai, a gyáripar kezdetei (I.)	91

A világháborúk kora (1914–1945)

Az első világháború és következményei	96
Hadviselés az első világháborúban (VI.)	96
Az I. világháborút lezáró Párizs környéki békék (VI.)	99
A fasizmus és a nemzetiszocializmus	102
A nemzetiszocializmus (IV., V.)	102
A kommunista diktatúra	105
A sztálini diktatúra (IV., V.)	105
A második világháború	108
A második világháború kitörésének körülményei (VI.)	108
A holokauszt (III.)	111

A jelenkor

A kétpólusú világ kialakulása	116
A kétpólusú világ kialakulása (III., VI.)	116
Az ENSZ megalakulása és működése (V., VI.)	119
A kétpólusú világrend megszűnése	122
A Szovjetunió felbomlása (V., VI.)	122
Németország újraegyesítése (V., VI.)	125
Az európai integráció	128
Az európai integrációs folyamat (V., VI.)	128
A globális világ sajátosságai	131
A globális világgazdaság ellentmondásai (I.)	131

A középkori magyar állam megteremtése

A magyar nép története az államalapításig	136
A honfoglalás (II.)	136
Az államalapítás és az Árpád-házi uralkodók kora	139
I. (Szent) István államszervező tevékenysége (III.)	139
A tatárjárás (III., VI.)	142
Az Anjouk és Luxemburgi Zsigmond kora	145
I. Károly gazdasági és pénzügyi intézkedései (I., III.)	145

A Hunyadiak	148
I. (Hunyadi) Mátyás reformjai és külpolitikája (III., VI.)	148
Magyarország a kora újkorban (1490–1790)	
Az ország három részre szakadása	154
A mohácsi csata körülményei (III., VI.)	154
Az ország három részre szakadása (III., VI.)	157
A várháborúk (VI.)	160
Az Erdélyi Fejedelemség virágkora	163
Erdély sajátos etnikai és vallási helyzete (II., III.)	163
A hazai reformáció és a barokk kulturális hatása (V.)	166
A török kiűzése és a Rákóczi-szabadságharc	169
A Rákóczi-szabadságharc okai, főbb eseményei és eredményei (III., IV.)	169
Magyarország a 18. sz.-i Habsburg Birodalomban	172
Magyarország demográfiai és etnikai átalakulása (II.)	172
Mária Terézia reformjai (III., V.)	175
II. József reformjai (III., V.)	178
A polgárosodás kezdetei és kibontakozása (1790–1914)	
A reformkor	184
A reformkor legfontosabb kérdései (III., IV.)	184
Forradalom és szabadságharc	187
A pesti forradalom és az áprilisi törvények (IV., V.)	187
Az 1848–49-es szabadságharc (VI.)	190
A kiegyezés és a dualizmus	193
A kiegyezéshez vezető út (III., VI.)	193
A kiegyezés tartalma (IV.)	196
A dualizmus kori gazdaság és társadalom	199
Gazdasági változások a dualizmus korában (I.)	199
A magyar polgárosodás sajátosságai (I., II.)	202
A kisebbségek szerepe a modernizációban (III.)	205
A dualizmus kori nemzetiségi politika (III.)	208
Magyarország a világháborúk korában (1914–1945)	
Az első világháború és következményei	214
A trianoni béke következményei (I., III.)	214
A Horthy-korszak	217
Az ellenforradalmi rendszer konszolidációja (IV., V.)	217
Magyarország külpolitikája (VI.)	220
A Horthy-korszak politikai berendezkedése (IV., V.)	223
Társadalmi, gazdasági, ideológiai kérdések (I., III., V.)	226
Művelődési viszonyok és társadalom	229
A Horthy-korszak társadalomszerkezete (III.)	229
Az antiszemitizmus Magyarországon a két háború között (III.)	232
Magyarország a második világháborúban	235

Magyarország a Szovjetunió elleni harcokban (VI.)	235
Magyarország német megszállása (V., VI.)	238
A magyarországi holokauszt (III.)	241

Magyarország 1945-től a rendszerváltozásig

A Rákosi-korszak	246
A Rákosi-korszak politikai rendszere (I., III.)	246
Az 1956-os forradalom és szabadságharc	249
Az 1956-os forradalom (III., VI.)	249
A Kádár-korszak	252
A Kádár-korszak politikai rendszere (III.)	252
Életmód a Kádár-korszakban (III.)	255
A rendszerváltozás	258
A rendszerváltozás (IV., V.)	258
A piacgazdaságra való áttérés nehézségei (I., III.)	261
Demográfiai folyamatok és a határon túli magyarság	264
A határon túli magyarság helyzete (III.)	264

Társadalomismeret

Társadalmi tagozódás és felelősségvállalás	270
A magyarországi romák története és helyzete (III.)	270
A szociális ellátórendszer fő elemei (I.)	273
Az aktív és felelős állampolgárság alapjai	276
Az alapvető emberi jogok, az állampolgári jogok és kötelességek (III., IV.)	276
A hatalmi ágak viszonya a mai Magyarországon (V.)	279
A mai magyar demokrácia (V.)	282
Alapvető pénzügyi és gazdasági fogalmak	285
A háztartás pénzügyei (I.)	285
A munkaviszonyhoz kapcsolódó jogok és kötelezettségek (III.)	288
Kulcsfogalmak	291
Tartalomjegyzék	293